

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд „Медийна комуникация за формиране на обществено мнение към корупцията“ на ДАМЯНА ЛЮТАКОВА, докторант в УНСС, за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.5. „Обществени комуникации и информационни науки“

Изготвил: доц. д-р Иво Инджов, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Филологически факултет, катедра „Журналистика и връзки с обществеността“

Обща характеристика на научния труд

Докторската дисертация на г-жа Дамяна Лютакова е структурирана в увод, четири глави, заключение, изводи, справка за приносите и библиография с общ обем 228 страници. Част от научната работа са и две приложения с общ обем 19 страници. Библиографията съдържа 117 източника с научна литература - 49 на кирилица и 68 на латиница, както и 68 заглавия на научни студии, статии и други източници от интернет.

По формални показатели дисертацията отговаря на академичните изисквания. Същевременно прави впечатление оскъдният брой на използвани актуални монографии и книги: само ЕДНА от тях е издадена през последните 5 години.

Научната работа е създадена в пресечното поле на комуникационната теория, медийната наука, социологията, социалната психология и др. като са проучени и специализирани трудове за корупцията. Направен е вторичен анализ на съществуващи емпирични изследвания по темата. Осъществено е и авторско анкетно проучване за отношението на експерти от различни области за медиите и корупцията в България.

Изложението е амбициозно, разгледана е ролята на традиционните и на онлайн медиите в противодействието на корупцията в демократичното общество чрез формиране на критично обществено мнение, маркирани са и факторите, които им пречат да изпълняват тази роля. Както правилно отбелязва авторката, „една от най-важните задачи пред обществото ни е да осигури активна обществена подкрепа за противодействие на корупцията, да мотивира гражданите да се противопоставят на това опасно социално явление... А това е процес, който се нуждае от целенасочено, съзнателно управление. И той е невъзможен без професионално конструирана и устойчиво осъществявана публична комуникация, в това чисто и без оптимална медийна комуникация...“ (с. 8).

Дисертацията е подчинена на една „основна изследователска теза“ и три „научни хипотези“. Не става ясно обаче защо веднъж се говори за „теза“, а друг път за

„хипотези“. Има и застъпване между „тезата“ и първата „хипотеза“, които касаят ролята на медиите за формиране на активно обществено мнение срещу корупцията.

Проблеми в боравенето с научния апарат личат и от формулираните след хипотезите приоритети на изследването. До голяма степен те дублират първите и се явяват излишни. В текста на дисертацията не са формулирани цели и задачи, но пък са видими в автореферата. Пак само в автореферата става ясно, че се „анализират само електронни, обществени медии“ (с. 14), докато в анкетната карта, която е Приложение 2 към дисертацията, се изброяват и частни телевизии.

В първите три, „теоретични“ глави разглежданата проблематика е представена изчерпателно сама по себе си, вкл. с разнообразие на използваните източници. Проследени са промените, които претърпяват „Медиите в дигиталната епоха“, анализирана е „Корупцията: все по-опасна за здравето на социума“, направен е разрез на „Глас народен – глас божий“, т.е. на общественото мнение и неговите функции. Не са цитирани обаче научни трудове, разглеждащи от нормативна гледна точка, в теоретичен аспект и в емпирично-аналитичен план ролята на медиите за противодействие на корупцията, респ. защо им е трудно да я изпълняват.

В трета глава докторантката разглежда най-новите метаморфози в медийния пейзаж и разсъждава върху възможността медиите да бъдат „комплайънс агент“ по аналогия с тази нова мениджърска професия в САЩ, появила се след фалита на „Енрон“ (с. 124-137). Според предвидената им очевидно нова „функция“ медиите трябва да анализират корупционни рискове в определени области, да разследват прокорупционни договори и обществени поръчки, да информира за установени случаи на корупция, наложени присъди по тях т.н. COMPLAINTS агентството на журналистиката се разглежда като близко до традиционната ѝ роля на „куче пазач“ на обществените интереси (с. 126). Отбелязва се, че една от основните причини в обществото да продължава да има корупция, е че медиите „не са овладели функцията на COMPLAINTS-агент и подхождат към темата за корупцията стихийно, а не въз основа на цялостна и целенасочена комуникативна стратегия“ (с. 135).

Подобни констатации звучат добре в по-общ и пожелателен план, но за функция на медиите като „COMPLAINTS агент“ може да се пледира само след прецизиране и задълбочен анализ как досега те са изпълнявали, респ. не са изпълнявали традиционно приписваната им функция на „кучета пазачи“. В дисертацията разсъжденията за тази „нова“ функция на медиите е останало предимно на ниво механично пренасяне на понятия и концепции между различни социални сфери.

Историята на журналистиката учи, че от страх от разобличение са били предотвратени много повече случаи на корупция, отколкото от възпитателния ефект на последващи действия на властите за разкриване на корупционни афери. Развитието на разследващата журналистика от първите десетилетия на 20 век през аферата „Уотъргейт“ в САЩ през 70-е години та до създаването на международни журналистически алианси за разкриване на случаите на корупция и други злоупотреби

(„Панама пейпърс“ и др.), са завоевания на разследващата журналистика, които трябва да бъдат сериозно анализирани. Отделен е въпросът, че променените условия, при които функционират медиите вследствие на технологичните предизвикателства и финансовите кризи в епохата на глобализация (впрочем тези проблеми са засегнати от докторантката, но някак си стоят „сами за себе си“) оказват амбивалентно въздействие върху способността им да изпълняват гореописаните роли.

В първа глава например се анализират „промените в социалният контекст и технологичните трансформации, оказващи влияние върху функционирането на медиите“. Обзорът за влиянието на новите технологии върху медиите е удачен, но не е разгледано например как те дават нов инструментариум в ръцете на разследващите журналисти при работата им по случаи на корупция. Тук могат да се споменат огромните възможности на т.нар. data journalism, „отворените“ данни, улесненията, които предоставят законите за достъп до обществена информация и т.н. В отговор на намаленото финансиране от реклами заради свиването на пазарите се налагат нови бизнес модели с въвличане и на медийните потребители в тях, което е голям шанс за специализираните в журналистически разследвания сайтове и платформи.

В четвърта глава: „Медийната комуникация за корупцията в контекста на емпиричните проучвания“, би могъл да се изследва конкретният принос на български медии като „Дневник“/„Капитал“, „Сега“, „Бивол“, „Свободна Европа“ на полето на журналистическите разследвания, но това не е направено. Впрочем „българската“ част присъства много рудиментарно в първите три глави. Макар че още в началото е открит един от водещите проблеми на медийната среда: „културата на корупция“. Причините за нея трябва да бъдат търсени във фактори като „непрозрачна собственост на медии, контролирано финансиране, медийна концентрация, ограничаване на плурализма“, „автоцензурата“, проблеми в сферата на журналистическата етика, „неефективната медийна саморегулация“ и др. (с. 17).

Добрите замисли на дисертационния труд и трудностите при реализацията им се оглеждат в приложенията. В първото много изчерпателно е изяснен понятийният апарат и са дадени дефиниции за корупцията и нейните разновидности.

Второто приложение представлява анкетната карта, която е в основата на проведеното авторско емпирично проучване. Неговата главна задача е да установи доколко медийната комуникация е в състояние да формира обществено мнение за корупция сред читатели, слушатели и зрители в България. Проучването е реализирано посредством онлайн анкета. Отговорили са 112 от общо 120 запитани респонденти, което е сериозно постижение с оглед на традиционно неангажираното отношение на анкетираните при подобен род проучвания. Профилът на анкетираните, сред които видимо преобладават „директорите“ – на дирекции към столични и държавни учреждения, на болнични заведения в столицата и провинцията, на столични училища и преподаватели, макар че има и юристи в областта на гражданското право и здравеопазването, както и „колеги в областта на медиите“, предполага аргументация защо са избрани точно тези целеви подгрупи. Дали защото: те имат подчертан интерес

към медийната информация по темата „корупция“; техните институции са силно уязвими за корупция; използвана е конкретна логистична възможност да се реализира такова проучване? Аргументация за избора на респондентите обаче липсва.

Въпреки че някои от въпросите е трябвало да бъдат прецизирани и да има възможност за повече опции при отговорите, като цяло изследването дава добър поглед върху нагласите на експерти и лидери на мнения за значението на медиите в борбата с корупцията. От него научаваме, че 96% сто от анкетирания смятат, че медиите са под контрол, а в самите тях се срещат корупционни практики и модели; едва 36% процента считат, че медиите играят важна роля в борбата с корупцията и т.н.

В дисертацията са направени цели седем препоръки за гарантиране по-голяма независимост на медиите в България и по-качествена медийна среда. Те звучат актуално, но не са подплатени със задълбочени анализи в отделните сфери. Не би могло и да бъде друго – свръхамбициозна цел като тази може да се реализира при един продължителен и многостепенен изследователски проект, а не в рамките на скромна докторска дисертация. Препоръките в нея би трябвало да се концентрират конкретно върху проблемната сфера, която тя изследва.

Дисертацията се чете гладко, написана е грамотно и стилът е добър. Това впечатление не се разваля от езикови и други граповини, които се срещат на някои места.

Оценка на научните и научно-приложните приноси

Кандидатката е положила доста усилия да справи с поетото предизвикателство – да докаже ролята на медийната комуникация за формирането на критично обществено мнение по проблемите на корупцията. Части от дисертационния труд говорят за успешно свършена работа.

Като приноси могат да се открият: изборът на темата – много рядко изследвана в българското медиазнание; акцентът върху необходимостта от трансформиране на сегашния подход на българските медии: от кампаниен и стихийен към съзнателно управляван процес за противодействие на корупцията. Това правилно само по себе си наблюдение обаче трябва да бъде подплатено с конкретна фактология и допълнителни източници, както и да бъдат отчетени постиженията, респ. пораженията на българската журналистика по „корупционната“ тема. Значително прецизиране се налага и по отношение на лансираната т.нар. комплайънс функция на медиите. Тя звучи оригинално, но за да бъде аргументирана, трябва да бъде операционализирана.

Заклучение

Темата на дисертацията ще бъде актуална още дълго време в демокрация като България с нейния корупционен имидж. Изследването на значението на медийната

комуникация за формиране на критично обществено мнение по значими социални проблеми като корупцията продължава да бъде сериозно предизвикателство в страна, в която медиите заемат крайно непрестижни места в международните класации за свобода на словото. Справянето с това предизвикателство изисква сериозен теоретичен подход, прецизен научно-изследователски апарат и задълбочено познаване на спецификите на българската медийна среда.

Част от тези бариери са преодоляни в научния труд „Медийна комуникация за формиране на обществено мнение към корупцията“ на г-жа Дамяна Лютакова, други – не. Затова препоръчвам на членовете на многоуважаемото научно жури да оценят дисертацията по достойнство.

В края на рецензията искам да отбележа, че г-жа Лютакова има натрупан опит в публичните комуникации. Тя е и авторка на два доклада, изнесени на научни конференции, едната от които в чужбина; участвала е и в две докторантски четения.

7 май 2021 г.

Подпис: